

Passioner för miljoner

Askonsdagen år 2004 hände något märkvärdigt. Kristna som aldrig tidigare hade uppmärksammat denna kyrkoårsdag strömmade till biograferna för att ta del av Mel Gibsons tolkning av de medeltida passionsspelen. Att filmen *The Passion of the Christ* hade premiär vid fastans inledning gjorde att den på ett speciellt sätt kom att prägla förståelsen av påskens händelser hos miljontals människor världen över. I skrivande stund har filmen spelat in närmast ofattbara 4,5 miljarder svenska kronor. Till detta kommer den nyligen påbörjade DVD-försäljningen: redan första dagen såldes 4,1 miljoner exemplar. Det är svårt att tänka sig en mediahändelse som någonsin kommer att få ett större inflytande över människors uppfattning av Jesu lidande och den kristna tron.

All denna uppmärksamhet skulle kanske kunna glädja STK:s läsare eftersom den kan tyckas utgöra ett bevis för att religiösa frågeställningar upplever en renässans. Problemet är emellertid att filmen har kritiserats från flera håll: den har ansetts filmiskt onöjaktig, historiskt ovederhäftig och teologiskt otillfredsställande. Gibsons film har alltså inte bara erbjudit en möjlighet att levandegöra passionshistoriens budskap; den har även påmint om den antijudiskhet som passionshistorien i historien inte sällan framkallat.

När det nu gått ett halvår sedan filmen hade premiär kan det vara lämpligt att försöka sammanfatta den debatt den förorsakat. Allra först bör man väl påpeka att många ansett att det inte är särskilt lyckat att sammanblanda de fyra evangelierna till en enda berättelse — precis som konstkännare säkert skulle ha invändningar mot att Chagall skulle erbjudas möjligheten att måla över en Rembrandt för att få med både sina egna och Rembrandts perspektiv. Kritiken mot sammanblandningen gäller givetvis alla Jesusfilmatiseringar — utom möjligen Pier Paolo Passolinis *Il Vangelo secondo Matteo* från 1964.

Det som gjort frågan särskilt brännande just i detta fall är att Gibson med emfas hävdar att filmen är *historiskt* tillförlitlig. Att kritisera filmen blir då att ifrågasätta det faktiska händelseförloppet — eller till och med den kristna tron. Ett flagrant exempel på denna sammanblandning mellan Gibsons film och kristen övertygelse finner man i Daniel Grahns artikel i tidningen *Dagen* den 2 april: «En sak är tydlig — ingen lämnas oberörd [av filmen *The Passion of the Christ*]. Så är det, så har det alltid varit. Mötet med Jesus skakar om. Antingen är man för, eller emot. Antingen ser man honom som vägen, sanningen och livet, eller så är han en stötesten man gör allt för att ta sig runt.» Att filmen i sig skulle kunna vara en stötesten tycks aldrig föresväva honom.

Det som är särskiljande för just Gibsons film i jämförelse med andra filmatiseringar av Jesu liv och död är att den så tydligt anknyter till den medeltida passionsspelsgenren — med alla dess för- och nackdelar. Det är ett obestridligt faktum att passionsspelen har spelat en betydelsefull roll i den kristna antijudiska historien. Säkert har många av filmens åskådare varit omedvetna om att filmen bygger på och i många fall även utvecklar traditionella antijudiska stereotyper.

Många av de stora samfunden har under efterkrigstiden utvecklat kateketiska och homiletiska riktlinjer för hur omständigheterna kring Jesu död bör presenteras. Det är därför lämpligt att i anslutning till dessa ställa sex frågor till filmen: (1) Framställs Jesus på ett sätt som hjälper åskådaren att förstå att han var precis lika judisk som Judas, och att Jesu moder Maria var lika judisk som Kajafas? Att alla dessa personer framväser sina repliker på Hollywood-aramaiska är inte ett tillfredsställande svar på frågan. (2) Förklarar filmen varför hans

motståndare ansåg sig nödgade att gripa honom i hemlighet? (3) Ger filmen uttryck för Pontius Pilatus' omvittnade grymhet? Vilka signaler sänder Gibson när han låter Pilatus djupt beklaga att Jesus misshandlats så brutalt? (4) Framgår det att de religiösa ledarna var tillsatta av romarna? Skulle någon enda person som lämnar biosalongen tänka att Kajafas var sin tids Quisling? (5) Varför framställs Barabbas som en vettvilling som bara genuint onda människor skulle föredra framför den saktmodige och sönderslagne Jesus? (6) Varför låter Gibson templet falla sönder och samman vid Jesu död i stället för, som fallet faktiskt var, först fyra decennier efter korsfästelsen? Svaren på alla dessa sex frågor visar att Gibsons film förstärker fördomar och förmedlar felaktigheter om judar och judendom. Fjodor Dostojevskij menar att den största synd man kan begå mot en människa är att definiera henne i hennes frånvaro. Är det inte detta Gibson gör i och med sin film?

Dessutom kan en sjunde och mer omfattande fråga ställas: varför spelar våldet en så viktig roll i hans filmatisering? När de romerska soldater som torterar Jesus tycker att de fullgjort vad de borde, reser sig den sönderslagne Jesus upp och ber därmed om att bli torterad än gruvligare. Detta är säkerligen det allra tydligaste exemplet på att filmen är gjord i och för vår egen tidsålder. Gibsons Jesus är inte både Gud och människa — han är blott omänsklig, ackurat som hjälten i dataspelen och i Gibsons tidigare filmer. I en tid av ökat våld i religioners namn är det oroväckande att övervåldet är så centralt för Gibson: Jesus ber om mer stryk för att kunna kvala in bland våra andra superhjältar: ju mer lidande, desto bättre!

Att detta inte är en övertolkning framgår av Peggy Noonans intervju med honom i majnumret av *Det Bästa*: «DB: «Jag måste säga att i min kristna fantasi har jag aldrig kunnat föreställa mig att han piskades så många gånger. Jag tror knappast att en människa skulle överleva det — och dessutom släpa ett tungt kors uppför en kulle.» MG: «Ja, men nu pratar vi inte om vem som helst [skrattar].»» Författaren Stephen King berättar att en äldre kvinna som såg filmen med honom sade: «Om Jesus led för mig så är det minsta jag kan göra att titta på» (*Sydsvenskan*, 3 april); *martyria* har blivit passivt åskådande i en bekväm biofåtölj. Bröd och skådespel stavas idag popcorn och passionsspel.

Jesper Svartvik
/redaktör för recensionsavdelningen/

